

ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МАТЕМАТИКИ

Л.М. Семенець,
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет
імені Івана Франка)

Глиbokі зміни, що відбуваються в суспільній свідомості, пов'язані з інформаційно-технологічним етапом розвитку суспільства, процесами демократизації, гуманізації, міжнародної інтеграції, детермінують необхідність побудови нової моделі школи, постановку нових цілей і завдань, що передбачають перенесення центру уваги із сумарних технологій навчання на особистісно розвивальні.

Сучасне соціальне замовлення висуває принципово нові вимоги до педагогічних кадрів, адже сприяти формуванню креативної особистості може тільки вчитель, який сам є творчою особистістю [1: 5]. У цьому контексті розв'язання проблеми тісно пов'язане із реалізацією загальнонаціональної концепції розвитку освітньої галузі, задекларованої в законах „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Концепції 12-річної середньої загальноосвітньої школи, Державній програмі „Вчитель”. Це, по-перше, слугує досягненню нових соціальних цінностей та замовлення – культуроосвічена та культуротворча особистість; по-друге, забезпечує розвивальну домінанту навчально-виховного процесу; по-третє, орієнтує на виховання відповідальної особистості, здатної до самоосвіти та саморозвитку. З іншого боку, випускник вищого навчального закладу має володіти не тільки необхідними професійними знаннями, вміннями й навичками, але й бути справжнім професіоналом, якому притаманні такі риси, як: професійна компетентність, висока освіченість, широкий кругозір, рівень загальної культури тощо.

З огляду на вищезазначене, професійна освіта має забезпечувати фундаментальну наукову, фахову, психолого-педагогічну, практичну, методичну підготовку майбутніх учителів. Якість професійної підготовки педагогів забезпечується широким спектром засобів: оновлення змісту навчального процесу відповідно до останніх досягнень науки і практики; підвищення науково-педагогічної кваліфікації вчителів, залученням їх до активної участі в науково-дослідній роботі; формування потребово-мотиваційної, ціннісної, процесуальної сторони навчально-педагогічної діяльності. Таким чином, одним із актуальних проблем вищої педагогічної освіти в Україні залишається формування професійної готовності майбутніх учителів до розв'язання соціально значущих завдань освітньої галузі.

Метою даної статті є: здійснити змістовий аналіз понять: *"готовність"*, *"професійна готовність"* у системі професійної підготовки майбутніх учителів, на основі цього визначити складові професійної готовності майбутніх учителів математики.

Готовність людини до діяльності стала об'єктом дослідження наприкінці XIX століття. Досліджуючи цю проблему, С.Г. Геллерштейн [2] висунув ідею створення професіографії як науки про вивчення професій. У своїх працях він розглядав проблему виникнення умінь у процесі діяльності.

Результати вивчення та аналіз наукових досліджень свідчать, що існують різні підходи до визначення поняття "готовність". На сьогодні не існує загально прийнятого тлумачення готовності. Найчастіше термін "готовність" тлумачать як певну здатність до здійснення діяльності. Зокрема, у словнику із психології готовність визначається як "стан підготовленості, у якому організм налаштований на дію чи реакцію" [3: 2-4].

У сучасній психолого-педагогічній літературі поняття „готовність” до виконання діяльності вживається в різних значеннях. Готовність визначається як наявність здібностей (С.Л. Рубінштейн, Б.Г. Ананьєв); якість особистості (К.К. Платонов); знаннями про професію та практичними вміннями і навичками (Л.В. Романенко, В. В. Серіков).

М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович [4: 68] характеризують „готовність” і як стан і як інтегративну якість особистості.

В.А. Крутецький [5] розглядає „готовність” як синтез якостей особистості, які визначають її придатність до діяльності.

Отже, за великої кількості характеристик поняття „готовність” його розуміння залежить від основних теоретичних підходів, які взаємодоповнюють один одного.

Аналіз наукових та науково-методичних джерел дає нам можливість стверджувати, що проблему готовності вчителя до роботи в школі вивчають різні науки: філософія, психологія, педагогіка. Відповідно до цього ми виділяємо три підходи до проблеми дослідження: філософський (О.М. Леонт'єв, К.Х. Момджян, В.Г. Нестеренко та ін.); психологічний (О.В. Биков, М.І. Дяченко, О.Г. Ковальов, В.О. Моляко, К.К. Платонов, С.Л. Рубінштейн та ін.); педагогічний (Н.В. Кузьміна, Є.С. Кузьмін, О.Г. Мороз, Н.Є. Мойсенюк, Л.В. Романенко, О.І. Щербаков та ін.).

Аналізуючи базово-категоріальні поняття "готовність", "професійна готовність" до педагогічної діяльності, можна виділити кілька напрямів його дослідження: як поєднання певних вимог до особистості вчителя (Н.В. Кузьміна, В.А. Крутецький, О.М. П'єхота, І.П. Підласий, О.І. Щербаков та ін.); як здатність до творчості (О.С. Булатова, О.В. Волошенко, В.В. Ягупова та ін.); як рівень сформованості педагогічної культури (А.В. Барабанщиков, Г.П. Васянович, Л.Г. Лаптев, В.А. Романець, С.О. Черепанова та ін.); як поєднання різних за змістом видів готовності (О.Г. Мороз, В.О. Сластьонін та ін.); як динаміка процесу формування готовності випускників вищої школи до професійної діяльності (А.П. Войченко, В.Ф. Колупаєв, Н.В. Нікітенко та ін.).

За думкою А.Ф. Линенко, готовність до педагогічної діяльності представляє собою цілісне, стійке утворення, що характеризується емоційно-когнітивною, волевою та операційною змобілізованістю суб'єкта під час його включення до діяльності. У якості компонентів готовності до праці вчителя автор розглядає професійну самосвідомість, відношення до діяльності, її

мотиви, знання про предмет та засоби діяльності, навички та вміння їх практичного втілення, професійно значущі якості. Особливе значення при цьому, А.Ф. Линенко приділяє педагогічній самосвідомості, яка необхідна умові активної регуляції професійної діяльності [6: 125-132].

І.П. Підласий готовність учителя до педагогічної діяльності визначав через "професійний потенціал педагога" і "педагогічний професійний потенціал" [7: 253-256]. Він пояснював: "Професійний потенціал (від лат. *potencia* – узагальнена здатність, можливість, сила) – головна характеристика педагога. Це сукупність об'єднаних у систему природних і придбаних якостей, які визначають здатність педагога виконувати свої обов'язки на заданому рівні... Професійний потенціал може бути визначений і як база професійних знань, умінь в єдності з розвинутою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя, досягати запроектованих результатів" [7: 253].

Розглядаючи готовність до педагогічної діяльності В.І. Масленнікова [8] підкреслює моральний компонент, що характеризується комплексом якостей особистості. Внутрішня сутність готовності – усвідомлення специфіки обраної професії, особистісної здатності виконання її функції, прагнення досконало володіти нею.

Такий підхід поділяє Л.В. Кондрашова [9]. Вона зазначає, основою професійної готовності є морально-психологічна готовність, яка становить складні особистісні утворення, що забезпечують ефективність педагогічної роботи майбутнього вчителя.

У дослідженнях по формуванню готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності особливу увагу приділено педагогічній спрямованості – високій мотивації та позитивному відношенню до професії.

І.В. Соколова вказує на те, що " готовність до розв'язування педагогічних задач на високому рівні майстерності визначається і забезпечується комплексом психолого-педагогічних умінь згідно з особливостями діяльності педагога" [10: 443]. Наприклад, вміння планувати лекційне навчальне заняття передбачає

послідовне виконання таких дій: вивчення літератури з цієї проблеми, її диференціацію, визначення навчальної мети заняття; розроблення плану заняття, а потім і змісту; вибір оптимальних методів навчання в ході заняття; розподіл навчального часу на окремі види роботи; підготовка навчальних і наочних посібників (підбір ілюстративного матеріалу, науково-популярної літератури; підготовка матеріалу для самостійної роботи).

Розглядаючи готовність у самому загальному вигляді, можна сказати, що вона виступає не тільки як психологічний компонент ефективного виконання людиною професійної діяльності, але й як фундаментальна первинна причина вдалого її виконання.

Формування готовності до діяльності починається з мотиваційної сфери – постановки мети на основі потреб та цілей або усвідомлення людиною окресленого перед нею завдання. Наступним є розробка плану, моделей, схем подальшої дії. Потім людина приступає до втілення готовності, застосовує певні засоби та прийоми діяльності, порівнює хід роботи, що виконується та проміжні отримані результати з окресленою метою, вносить корективи.

Стан готовності майбутніх учителів до професійної діяльності має складну динамічну структуру. Розглянемо її. Учені по-різному визначають структуру професійної готовності фахівця: одні з них компонентами готовності називають ставлення особистості до діяльності (Н. Горбач, Н.В. Кичук, А.Ф. Линенко та ін.); інші виокремлюють такі складові, як мотиваційний, змістовий, процесуальний, організаторський (Н.В. Кузьміна, Л.Ф. Спірін, В.О. Сластьонін, О.І. Щербаков та ін.); мотиваційний, когнітивний, емоційно-вольовий компоненти (В.О. Моляко, Є.І. Машбиць, О.К. Тихомиров та ін.).

Уваги заслуговує дослідження характеристик поняття готовність до професійної діяльності Е.Ф. Зеєра [11]. Учений поняття "готовність" розглядає як складне особистісне утворення, що характеризується двома рівнями. На першому – прагнення оволодіти якоюсь професійною спеціальністю, на другому – здатність, підготовленість до професійної діяльності.

Професійно обумовлені вимоги до вчителя в педагогіці виражаються

термінами "професійна придатність" і "професійна готовність". Під професійною придатністю розуміють сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, які необхідні для досягнення успіху в обраній професії. Під професійною готовністю – психологічну, психофізіологічну, фізичну готовність та науково-теоретичну і практичну підготовку педагога.

З позицій визначеної морфології необхідно розглядати розвиток математичних здібностей, що відповідають вимогам навчальної математичної діяльності і зумовлюють успішність творчого оволодіння математикою як навчальним предметом. Зокрема, відносно швидке, легке оволодіння знаннями, вміннями та навичками в галузі математики.

На наш погляд, найдоцільніше досліджувану проблему розглядати через професіографічно-функціональний напрям, за яким зміст професійної готовності майбутніх учителів до розвитку математичних здібностей школярів розкривається через такі складові: *теоретико-методологічну (концептуальну), дидактичну, аксіологічно-особистісну, психологічну, спеціальну математичну та управлінську готовність*.

Виходячи з того, що професійна готовність майбутніх учителів математики до розвитку математичних здібностей школярів – це інтегроване поєднання теоретико-методологічної (концептуальної), дидактичної, аксіологічно-особистісної, психологічної, спеціальної математичної та управлінської готовностей. Розкриємо зміст складових професійної готовності.

Концептуальна – система теоретико-методологічних положень, що визначає структурно-функціональні компоненти теоретичної моделі розвитку математичних здібностей школярів.

Аксіологічно-особистісна – встановлення міжособистісних відносин з метою розвитку математичних здібностей.

Дидактична – проектування та цілісна реалізація методичної системи розвитку здібностей школярів.

Психологічна – забезпечує організацію розв'язування математичних задач

відповідно до психологічних закономірностей формування та розвитку математичної діяльності.

Управлінська – передбачає саморегуляцію педагогічної діяльності з метою формування та розвитку математичної діяльності школярів у колективних та колективно-розподілених формах навчання, що забезпечує розвиток математичних здібностей.

Спеціальна математична – цілісне внутрішнє особистісне утворення, яке характеризується сформованістю структурних компонентів математичної діяльності: потребово-мотиваційна напрямленість на знаходження способу розв’язування математичних задач, математичне моделювання теоретичних (прикладних), практичних, задач, система математичних дій та операцій, що застосовуються під час математичного пізнання (дослідження) об’єктивної дійсності.

З огляду на проведений системний аналіз, розвиток математичних здібностей школярів забезпечується за умови цілісного формування у ВНЗ визначених складових професійної готовності майбутніх учителів математики. Адже розвиток системного утворення, яким є математичні здібності, досягається тоді, коли педагогічні дії є системними, тобто входять до складу інших системних утворень – професійно-педагогічної готовності та навчально-педагогічної діяльності. Важливу роль у цьому відіграє рефлексія (самооцінка та самоконтроль) процесу та результату навчально-професійної діяльності, наявного рівня професійно-педагогічної готовності.

Таким чином, на основі змістового аналізу понять "*готовність*", "*професійна готовність*" обґрунтовано їх комплексний, багатоаспектний і системний характер; визначено складові професійної готовності майбутніх учителів математики, що має ознаки системного утворення та тісно пов’язується з їх навчально-педагогічною діяльністю.

Предметом наших подальших досліджень є теоретична модель (структурно-функціональні компоненти) професійної готовності майбутніх учителів до розвитку математичних здібностей школярів.

Список використаних джерел і літератури

1. Національна доктрина розвитку освіти у ХХІ столітті: Проект // педагогічна газета. – № 7. – 2001. – С. 4-6.
2. Голлерштейн С.Г. Проблема переноса упражнений // Бюлл ВИЭМ. – М., 1939. - № 6. С. 34.
3. Ребер А. Большой толковый психологический словарь. Том 1 (А-О): пер. с англ. М.: Вече, АСТ, 2000. – 364 с.
4. Дяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психологические проблемы готовности к деятельности. – Минск: Изд-во БГУ, 1978. – 175 с.
5. Крутецкий В.А. Основы педагогической психологии. – М.: Просв., 1972. – 255 с.
6. Линенко А.Ф. Готовність майбутніх учителів до педагогічної діяльності // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 1. – С. 125-132.
7. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Кн. 1. – 576 с.
8. Масленникова В.И. Формирование профессиональной готовности студентов среднего профессионального учебного заведения к деятельности социального педагога: Автореф. дис. д-ра пед. наук. –Казань, 1996.–38 с.
9. Кондрашова Л.В. Високим інтелектом і майстерністю // Рідна школа. – 1993. - № 11-12. – С. 157-58.
10. Соколова І.В. Технології організації методичної роботи у вищому закладі освіти // Педагогічні технології у неперервній професійній освіті: Монографія / С.О. Сисоєва, А.М. Алексюк, П.М. Воловик, І.О. Кульчицька, Л.Є. Сігаєва, Я.В. Цехмістер та ін. – К.: ВІПОЛ, 2001. – С. 400-457.
11. Зеер Э.Ф. Ключевые квалификации и компетенции в личностно ориентированном профессиональном образовании // Образование и наука. – 2000. - № 3. – С. 3-16.